מסורת הש"ס

ז) תוספתא פ"ג הי"ג לקמן כט. לג. (תענית ג:), ג) [לעיל ו:], ג) [תענית ז:]. ד) תוספתא מנהרדעי לה:], ד) תוספתא רפ"ג ע"ש, ה) [עיתוסן פב: פסחי קח: ר"ה ל: סוכה מא: נזיר ו: מנחות קח: חולין מו. נד: ערכין יח. כלה נח:], ו) [מיין דפקי תוס' פרק הקומץ רבה פיתון קיים].

הגהות הב"ח

(ה) רש"י ד"ה שניה עלתה וכו' אמין לו להקדים. נ"ב פירוש דהתם הוא לא הקדים לתפלה לתפלתן ה"כ מקמתא [נעתו היה] על מוכה ולפס [מוכה לא] עלתה משום דלא הבדיל בה ע"כ [כתב רש"י] אמ"כ אם כן לתמרין דמקמתא דעתו [היה בלתפלה לתוכה] רק דלא עלתה לו משום דלא הבדיל בה א"כ תעלה שניה לפס שבת דהרי לא הקדים תפלת תפלתן לתוכה ע"ז מפני רש"י דהוא"ל דהבדיל בשניה גילה דעתו שהיה של שבת והיא מחשב לשל ערבית ר"ל בשעה שהתפלל לתפלה לתמרין דעתו היה לפס תוכה אבל כשהתפלל והבדיל בשניה לא גילה דעתו שהיא מהר' של ערבי' וק"ל ועי' בתוס"י.

(ו) תוס' ד"ה יעקב וכו' דפרק קמא דקאמר שאינו. נ"ב [תפ"ג דלא] אמרו זמן דלאת הכוכבים אלא לענין [ק"ש מ"מ] כיון דקי"ל דלרע"ק גם כן לסמוך גאולה בתפלה [בערבית] א"כ בפ"ב דתפלת ערבית אחר לאת הכוכבים.

גליון הש"ם

גמ' תפלות אבות תקנום. עי' תענית (דף כ"ח ע"א) בכ"מ ד"ה הללו: שם ואין שיחה אלא תפלה. בשבלות דרש"ג פ' לך לך איתא שנאמר תשפוך לפניו שיחי. וכן הוא בתוס' ע"ג (דף ז' ע"ב) ד"ה ואין: תוס' ד"ה ואין כו' ובפרק חלק הוא אומר להיפך. וכן בסנה' (ד' ל"ו ע"ב) ואין כתף אלא לצדיקים שנאמר ואמרה לי. ובחולין (דף ל"ב ע"א) אומר בהיפך:

הגהות הגר"א

[א] גמ' בגיל שבת שתים. נ"ב שתים של שבת. גירסת רי"ף ושאר פוסקים:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב. במנוצאי ר"ח שתים. ב. בתוס' רי"ש הוסיף. שתי תקונות דתפילה ועל הכוס. ג. בתוס' רי"ש הוסיף. שכא זה ולימד ע"ז ובא זה ולימד ע"ד.

רבינו חננאל (המשך)

אחרת על של מנחה. ודייקי מינה דהיכא דצלי ולא הבדיל לא יצא ידי חובתו וצריך לצלות זימנא אחרייתי. ורמינן עלה הא דתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לומר על הכוס. ועלתה בקושיא לר'. ואע"ג דעלתה ליה בקושיא לא אידחא כלל. דהיכא דטעה ולא התפלל בשבת מנחה מתפלל ערבית שתים, ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה, שנייה עלתה לו בחובתו וצריך להתפלל תפלה אחרת על של מנחה. אבל מי שטעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת, אין צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת

עין משפט נר מצוה

ז א מי' פ"ו [פ"ח] מהל' תפלה הלכה טו סמג עשין יט עוש"ע או"ח סימן קח סעי' ט:

ח ב מי' פ' עוש"ע סי' סעיף י הגה [טור או"ח סי' רלב]:

ט ג מי' פ' הלכה ח סמג שם עוש וש"ע או"ח סי' קיד סעיף ה:

י ד מי' שם הלכה ט סמג שם עוש"ע או"ח סי' קיז סעיף ד:

יא ה מי' שם הלכה יד עוש"ע או"ח סימן רלד סעיף ח:

יב ו מי' פ"ח מהלכות תפלה הלכה ה ו עוש"ע או"ח סימן לח סעיף ד [וכ מלפס ברכות פ"ג דף יד ע"ב]:

ז [מי' פ"ח מהל' תמידין ומוספין הל' ג]:

ח [מי' שם הל' ו ופ"ד מהל' מעשה הקרבנות הל' ו]:

ט [מי' פ"ד מהל' מעשה הקורבנות הל' ו]:

יג י כ מי' פ"ג מהל' תפלה הל' ד סמג שם עוש"ע או"ח סי' רלג סעיף ח:

תורה אור השלם

1. וְהִשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי יְיָ׃ בראשית יט כז
2. וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצֵר הַמַּגֵּפָה׃ תהלים קו ל
3. וַיָּצָא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים׃ בראשית כד סג
4. תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעְטֹף וְלִפְנֵי יְיָ יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ׃ תהלים קב א
5. וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא׃ בראשית כח יא
6. וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֹתָךְ׃ ירמיהו ז טז

מוסף רש"י

מנחה גדולה. המתלת זמן תמיד של בין הערבים מכי מתחיל להעריב, דהיינו מחצי שבע ולמעלה, דהא תני שם ואלו שבע חמה עומדת בראש כל אדם וקודלת כנגדה למטה ומינה נוטה לסוס לד, ומחצי שבע ולמעלה נוטה בראקיע למערב (שבת מ:). מנחה קטנה. כמשע ומחצה שהיו רגילין שלא לאתרו יותר מכן בלתמרין בתמיד נשחט (שם).

רבינו חננאל

מתפללין תפלת הערב, הואיל ולגבי תמיד כלילה הוא חשוב. פירוש נקראת מנחה גדולה שהוא זמנה שלש שעות ביום, ואלו הם, חצי שעה שביעית ושמינית ותשיעית וחצי שעה עשירית. ונקראת מאחר כן מנחה קטנה שהיא שעה ורביע, והיא מחצי שעה עשירית עד שעת י"א חסר רביע. וכבר פירשתי למעלה מה טעם מנחה גדולה שהיא מחצי שעה שביעית ולמעלה כנגד מצות שחיטתו, ומנחה קטנה כנגד זמן הקרבתו, כבר פירשנו חלוקת דבנן ור' יהודה וטעם כל אחד ואחד. ובתמיד של שחר נכתבה הלכה כר' יהודה, אבל בתמיד של בין הערבים לא נכתבה הלכה כאחד מהן, להעמיד בזמן הזה מצות התפלה כנגד הכשר תמיד של בין הערבים. ושלקא שמעתא מאן דעבד כרבנן עבד מאן דעבד כר' יהודה עבד. והאידנא סמכינן על מאי דאיתמר פוק חזי מאי דעמא דבר. הוצרכנו לפרש כולי האי שראינו בפירושי רבותינו הראשונים כללא פירשו בדברים ובכיוצא בהם דברים שצריכין ראיות וביורור דברי חכמי התלמוד כי לא בירורו טעמם יפה יפה. **מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה.** הראשונה שהבדיל בה לחובתו והשנייה שלא הבדיל בה היא לשכר תפילה שלא בעונתה, ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשנייה, שנייה עלתה לו לחובתו וראשונה לא עלתה לו כלל, וצריך לפרוע תפלה

טעה ולא התפלל מנחה בע"ש וכו' טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל ערבית שתים. דהיינו של מוצאי שבת ומבדיל ברא"שונה וכו'. כתב רבינו יהודה אם טעה וגם הזכיר ר"ח במנחה לא יתפלל עוד בלילה[א] דלמה יתפלל עוד הרי כבר התפלל כל תפלת המנחה מבעוד יום לבד ר"ח שלא הזכיר א"כ אין מרויח כלום אם יחזור ויתפלל במוצאי ר"ח הרי לא יזכיר עוד תפלת ר"ח וי"ח כבר התפלל ולא דמי להא דאמר הכא טעה ולא התפלל מנחה בשבת דמתפלל ערבית בחול שתים פירוש של חול משום שלא התפלל כלל א"כ ירויח תפלת י"ח כשמתפלל במ"ש אע"פ שלא יזכיר של שבת וא"ת ולא הוא מתפלל יותר ממה שהוא חייב להתפלל שלא היה לו להתפלל כי אם ז' ברכות והוא מתפלל י"ח בכך אין לחוש שגם בשבת היה דין שיתפלל כל י"ח רק שלא הריכוהו מפני הטורח ונמצא שמרויח כל תפלתו אבל כשטעה ולא הזכיר של ר"ח כבר התפלל א"כ לא ירויח כלום אם יתפלל במוצאי ר"ח (להא) [וה"ה] נמי אם התפלל במנחה בשבת י"ח שלמות ולא הזכיר של שבת נראה דלמ"ש לא יתפלל שתים דכבר התפלל י"ח ברכות ומיהו ברב אלפס לא משמע כן דאפי' היכא דאינו מרויח כלום מצריך להתפלל פעם אחרת וזה לשונו שכתב אהא דקאמר שמבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה והבדיל בשניה עלתה לו לראשונה לא עלתה לו לתקדומי תפלת שניה בריאשה (להכי) [דהיא] חובה וכיון דלא אבדיל בריאשה ואבדיל בבתריתא גלי דעתיה דהך בתריתא היא חובה אלכך בעי למהדר ולצלויי זימנא אחריתי כדי להקדים חובת שעתיה בריאשה ואי אבדיל בתרייהו אע"ג דלא מיבעי ליה למעבד הכי לא מחוייב לאהדורי ואי לא אבדיל אפילו בחדא מנהון לא מהדרינן ליה דתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס עכ"ל אלמא דמצריך להתפלל זימנא אחריתי אע"ג שלא יחזור ויתפלל פעם שניה יותר מבראשונה. כך היה נראה לה"ר משה מאלאוו"ל מתוך לשון הלפסי: **קשיא.** תימה אמאי לא משני דמיירי קודם שהעשירו דלתמרינן לקמן בפרק אין עומדין (דף לג.) העשירו קבעוה על הכוס וי"ל דלא אשכחן בריאתא דנשנית בין שתי תקנות[ב]:

יצחק תקן תפלת המנחה. ואע"ג דלתמרינן (יומא כח:) לוותא דאברהם מכי כתבי ויי"ל הייגו אחר שתקנה יצחק:

ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לעני כי יעטוף. תימה דבפ"ק דע"ז (ד' ז: וע"ש) מוכיח דשיחה [זו] תפלה מויצא יצחק לשוח בשדה (פ"ק ד' יג.) ויהי אומן את הדסה ואין הדסים אלא לדיקים דכתיב והוא עומד בין ההדסים[ג] ובפרק חלק (סנהדרין ד' לא.) הוא אומר להיפך[ד]:

יעקב תקן תפלת ערבית. תימה דאמר בפרק גיד הנשה (חולין ד' לא:) וילך אחריו כי מטי לחרן בעי למיהדר אמר אפשר שעברתי במקום וכו' אלמא דהתם מוכח דהתפלל ערבית ביום מאחר שהתפלל כבר והוה דעתיה למהדר וקשה למתניתין דפרק קמא דקאמר שאינו (ה) זמן תפלה עד לאת הכוכבים ולפי מה שפירשנו דקי"ל כר' יהודה דאמר עד פלג המנחה ניחא ויפה מנהג שלנו[ו] דלתרבה טוב להתפלל מבעוד יום קאי:

עד פלג המנחה. תימה מנא ליה הא בשלמא עד תשע שעות ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה אבל הא מנא ליה וי"ל דר' יהודה ס"ל דתפלה כנגד קטורת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטורת לפניך (תהלים קמא):

איבעיא להו עד ועד בכלל וכו'. תימה דאמר בנדה פרק הרואה כתם (ד' נא:) כל שיעורי חכמים להחמיר חוץ מבגדים של כתמים אלמא עד ולא עד בכלל וי"ל אי אמרי' עד ועד בכלל יש בו גם חומרא שיתפלל ולא אמרי' עבר זמנו בטל קרבנו ואפי' במזיד: תא

מבדיל ברא"שונה. פעם ראשונה מתפלל בשביל תפלה של עכשיו לפיכך אומר בה הבדלה בחונן הדעת והשניה דהיא בשביל תשלומי תפלת שבת אינו מבדיל בה: **שניה עלתה לו.** בשביל תפלת מ"ש וראשונה לא עלתה לו שאינה כלום שאין לו להקדים[ה] תפלה שעבר זמנה לתפלה זמנה עכשיו והשניה נמי לא עלתה לו לשל שבת הואיל והבדיל בה גילה דעתו שאינה של שבת והיא מחשב לשל ערבית: **אכוס מקנוס.** כדקתני בברייתא לקמיה: **כנגד תמידים מקנוס.** אנשי כנסת הגדולה: **רבי יהודה.** ס"ל אין תמיד של שחר קרב אלא עד מרבע שעות: **אבריס.** של עולות: **ופדריס.** של שאר קרבנות שנזרק דמן קודש שקיעת החמה קרבין כל הלילה וכנגדן תקנו תפלת ערבית: **מנחה גדולה.** אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם שש שעות ומחצה דבין הערבים כתיב ביה[ו] מכי יגנו אלי ערב משהחמה נוטה למערב דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה דאמר מר אלי שש ואלי שבע חמה עומדת בראש כל אדם באמצע הרקיע (פסחים ד' לד.): **מנחה קטנה.** זמן תמיד של בין הערבים בכל יום מחצי שעות ומחצה ולמעלה כדתנן בתמיד נשחט (פסחים נח.) נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה והחם מפרק טעמא: **פלג מנחה אחרונה.** אלא אם כן ב' שעות ומחצה הנותרים ביום ותמצא פלג אחרון של מנחה מי"ח שעות חסר רביע ולמעלה: **דאי לא תימא הכי.** דמודה רבי יוסי ברבי חנינא לרבנן אמאכיהו אקרבנות: **אפילו המוספין מאן תקנה.** אלא ע"כ רבנן אמאכיהו אקרבנות וכי עייני במוספין ולא מצאו תפלה כנגדן עמדו הם ותקנוה: **עד ועד בכלל.** לרבי יהודה הוא דקא בעי דאילו לרבנן עד ולא עד בכלל: היינו

תנו רבנן [א]טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל בליל [א] שבת שתים [ב]טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שתים של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו למימרא דכיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה ורמינהו [ג]טעה [ד]ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה [ד]בברכת השנים מחזירין אותו הבדלה [ה]בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס קשיא איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר [ו]תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר [ז]תפלות כנגד תמידין תקנום תניא כוותיה דר' יוסי ברבי חנינא ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי תניא כוותיה דרבי יוסי בר' חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנא' [1]וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם [2]ואין עמידה אלא תפלה שנאמר [2]ויעמד פינחס ויפלל יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר [3]ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה [ח]שנאמר [4]תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר [5]ויפגע במקום וילן שם [5]ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר [6]ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי [ט]מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ורבי יהודה אומר עד ארבע שעות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה [י]שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע [י]שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו של מוספין כל היום [כ]שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום רבי יהודה אומר עד שבע שעות שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות ואיזו היא [ל]מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה איבעיא להו רבי יהודה פלג מנחה קמא קאמר או פלג מנחה אחרונה קאמר תא שמע דתניא ר' יהודה אומר [כ]פלג המנחה אחרונה אמרו והיא י"א שעות חסר רביע נימא תיהוי תיובתיה דר' יוסי בר' חנינא אמר לך ר' יוסי בר' חנינא לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות דאי לא תימא הכי תפלת מוסף לר' יוסי בר' חנינא מאן תקנה אלא תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות: רבי יהודה אומר עד ארבע שעות: איבעיא להו [מ]עד ועד בכלל או דלמא עד ולא עד בכלל תא שמע ר' יהודה אומר עד פלג המנחה אי אמרת בשלמא עד ולא עד בכלל היינו דאיכא בין ר' יהודה לרבנן אלא אי אמרת עד ועד בכלל ר' יהודה היינו

מפני שיכול לאומרה על הכוס. דשאני התם דגלי אדעתיה דלא ניחא ליה בהבדלה שעל הכוס. ומכולא מילא שמעינן לה דאי טעה הראשונים כללא פירשו בדברים ובכיוצא בהם דברים שצריכין ראיות וביורור דברי חכמי התלמוד כי לא בירורו טעמם יפה יפה. **מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה.** הראשונה שהבדיל בה לחובתו והשנייה שלא הבדיל בה היא לשכר תפילה שלא בעונתה, ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשנייה, שנייה עלתה לו לחובתו וראשונה לא עלתה לו כלל, וצריך לפרוע תפלה הוה ברוך על ברכותי.

היינו רבנן. דקס"ל דרבי יהודה פלג אחרון של מנחה אחרונה קאמר: **מתפלל של מנחה וכו'.** רבנן לטעמייהו דאמרי תפלת המוספים כל היום כמו של מנחה הלכך תדיר קודם ור' יהודה לטעמיה דאמר מוספין עד שבע שעות ותו לא והוא"ל לה מצוה עובדת ושל מנחה יש לה עוד שהות עד פלג המנחה: **שהי תפלות בהדי הדדי.** אלי האחרון של שעה שביעית הוא זמן לשמיהן דהא אמר מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה: **היכי משכחת לה.** הרי עבר זמן המוספים משעברה שעה ששית: **פלג ראשונה.** של מנחה אחרונה ועד בכלל ואף על גב דתנא יהב סימנא לפלג אחרונה דקתני איזו פלג מנחה מי"ז שעות חסר רביע ה"ק כו': **אף אנן נמי מניינא.** לרבי יהודה עד ועד בכלל: **שממאנין את הקטנה.** קטנה שהשיאתה אמה לאחר מיתת אביה דמדאורייתא אין קדושיה כלום שהרי קטנה אינה בת דעת ואת אמה לא זכתה תורה להיות לה כח לקדשה אלא לאב שנאמר את בתי נתתי לאיש הזה (דברים כב) ומיהו רבנן תקינו לה קדושין להצריכה מיאון כדי שיצאה ולא תצא לזנות לפיכך אם מיאנה לאחר זמן ואמרה אי אפשי בו יוצאת ומותרת לכל אדם ואינה צריכה הימנו גט. והעיד ר' יהודה בן בבא שפעמים שמצוה על בית דין ללמדה שתמאן בו כגון שני אחים נשואין שני אחיות יתומות אחת גדולה וקדושיה קדושי תורה ואחת קטנה שאין קדושיה אלא מדרבנן ואת בעלה של גדולה בלא בית ונפלה לפני אחיו ליבום ונמצאת זקוקה לו מן התורה וזיקה זו אוסרת את אשתו עליו משום אחות זקוקה שהיא לאחות אשתו וא"ר אליעזר במסכת יבמות (דף קט.) מלמדין קטנה זו שתמאן בבעלה ותעקור קדושיה למפרע ותעשה כל בעילותיה כאלו הן של זנות כדי להתיר את בעלה ליבם את אחותה דתנן נושאין על האנוסה ועל המפותה (יבמות דף נז.) והעיד רבי יהודה בן בבא ביום שבשנית עדיות שהלכה כר"א: **ע"פ עד אחד.** שאמר לה מת בעליך במדינת הים (יבמות דף קכב.): **שנקבל פרגנול.** שיקר קדקדו של תינוק במקום שהמוח רופף ומיקב את מוחו וסקלוהו כמשפט שור שנגח את האדם דכתיב (שמות כא) השור יסקל וגמרינן בג"ש שור שור משבת לעשות כל בהמה חיה ועוף כשור (נ"ק ד' מד.): **ועל יין בן ארבעים יום.** שיצא מכלל יין מגתו וכא לכלל יין גמור וקיימינן ביה נסך שכר (במדבר כח): **בארבע שעות.** ותו לא אלמא כרבי יהודה ס"ל דקאמר בארבע שעות אלמא לרבי יהודה עד ועד בכלל: **הלכה כרבי יהודה.** דתנאי' דתנאי תמיד של שחר קרב לאחר ארבע שעות וה"ה לתפלה: **בבחירתא.** עדיות קרי בחירתא שהלכה כאותן עדיות: **כשהוא אומר כחוס היום הרי שש שעות אמור.** כלומר מלינו במקום אחר ששינה הכתוב בלשונו ואמר והוא יושב פתח האוהל כחום היום ולא אמר כחום השמש אלא היום משמע כל המקומות חמין בין חמה בין צל הוא מדבר בשעה ששית: **הא מה אני מקיים וחם השמש.** דמשמע השמש חם והלל אומן: **בארבע שעות.** דאילו קודם ארבע שעות אף השמש אומן: **מני.** הא דמשמע דארבע אלו בקר הוא דהא כתיב ויקרא אותו בבקר בבקר וחם השמש ונמס המותר ומדמוקי ונמס בארבע שעות מכלל דלאו זמן לקיטה הוא ולאו בקר מיקרי: **ארבע שעות נמי נפרא הוא.** דהא אמרת עד ועד בכלל וגבי תמיד כתיב[1] תעשה בבקר: **לשני בקרים.** אלא היו לוקטים אלא בשלש שעות ראשונות שהוא בקר לאשון: **חסס אמר רב בהנא.** גבי תפלת השחר: **על שבת בערב שבת.** שקבל עליו שבת מבעוד יום: **שמע מינה.** כרבי יהודה ס"ל דאמר מפלג המנחה אזיל ליה זמן תפלת המנחה ועייל ליה זמן תפלת ערבית: **ולא פסקיה בלילותיה.** כלומר לא הפסיק בין רבי ירמיה ולכותא ולעבור לפניו ולישב במקומו אלא עמד על עמדו: כנגד

תא שמע ושל מוספין כל היום ורבי יהודה אומר עד שבע שעות ותניא היו לפניו וכו'. ולא גרסי' אימא סיפא ושל וכו' שאינו במשנה שדברי רבי יהודה שאמר עד שבע שעות אינו במשנה ויש ספרים שהגיהו אותו במשנה ומיהו בכל הספרים היינים אינו. וא"ת ורבי למה לא הזכיר אותו במשנה וי"ל משום דלא ס"ל כוותיה בהא דאמר עד שבע שעות אבל בהא דקאמר עד ארבע שעות ס"ל כוותיה משום דתנן בבחירתא כוותיה ובהיא דפלג המנחה נמי משום דאמרינן לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד דכמר עבד דכר' יהודה (עבד) דאמר מפלג המנחה ליליא הוא עבד ומשום הכי מנחה לא אבל אין לפרש הכל בתפלת המנחה ועבד כרבי יהודה שהתפלל מנחה קודם פלג דפשיטא דרבנן מודו בשעורו דרבי יהודה:

דרב צלי של שבת בע"ש. תימה דהא אמרינן בפרק במה מדליקין (ד' כג:) ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר. וי"ל דומר דהתם בשאינו מקבל עליו שבת מיד אבל הכא מייר שמקבל עליו שבת מיד הלכך לא הוי הקדמה ועוד משום דס"ל כרבי יהודה וכן הגי דלקמן שהתפללו של מ"ש בשבת היינו דסגירא להו כרבי יהודה לענין תפלת הערב שהיא שעה ורביע קודם הלילה אעפ"כ [אין] אסור לעשות מלאכה (לא) מ"מ מיד לאחר פלג המנחה וכן לענין מוספא שבת מ"ו (וט' באב) וי"ל דקי"ל שהוא מן התורה אפ כן לא לגרע שיעור גדול כל כך: ולא

היינו רבנן אלא מאי [6]עד ולא עד בכלל אימא סיפא ושל מוספין כל היום ר' יהודה אומר עד שבע שעות ותניא [7]היו לפניו שתי תפלות אחת של מוסף ואחת של מנחה מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה רבי יהודה אומר מתפלל של מוסף ואחר כך של מנחה שזו עוברת וזו אינה עוברת אי אמרת בשלמא עד ועד בכלל היינו דמשכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל היכי משכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי כיון דאתיא לה של מנחה אזלא לה של מוספין אלא מאי עד ועד בכלל קשיא רישא מאי איכא בין רבי יהודה לרבנן מי סברת דהאי פלג מנחה פלג אחרונה קאמר פלג ראשונה קאמר והכי קאמר אימת נפיק פלג ראשונה ועייל פלג אחרונה מכי נפקי י"א שעות חסר רביע אמר רב נחמן אף אנן נמי תנינא [8]רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים [9]שממאנין את [10]הקטנה ושמשיאין [11]את האשה על פי עד אחד ועל [12]תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש ועל [13]יין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח [14]ועל [15]תמיד של שחר שקרב בארבע שעות ש"מ [16]עד ועד בכלל ש"מ אמר רב כהנא [17]הלכה כרבי יהודה הואיל [18]ותנן בבחירתא כוותיה: ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות: מאן תנא להא [19]דתנן [1]וחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר [2]כחום היום הרי שש שעות אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בארבע שעות מני לא רבי יהודה ולא רבנן אי רבי יהודה עד ארבע שעות נמי צפרא הוא אי רבנן עד חצות נמי צפרא הוא אי בעית אימא רבי יהודה אי בעית אימא רבנן אי בעית אימא רבנן אמר קרא בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים ואי בעית אימא רבי יהודה האי בקר יתירא להקדים לו שעה אחת דכולא עלמא מיהא וחם השמש ונמס בארבע שעות מאי משמע אמר רבי אחא בר יעקב אמר קרא וחם השמש ונמס איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן הוי אומר בארבע שעות: תפלת המנחה עד הערב וכו': אמר ליה רב חסדא לרב יצחק התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה הכא מאי אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי אמר רב חסדא גחזי אנן מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום ש"מ הלכה כרבי יהודה אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר [3]דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בערב שבת והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא [4]לאחוריה דרב וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה שמע מינה [5]מתפלל אדם של שבת בערב שבת ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו ושמע מינה [6]אסור לעבור כנגד המתפללין מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפללין איני והא רבי אמי ורבי אסי חלפי רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי ורבי ירמיה היכי עביד הכי והא אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם לא

מסורת הש"ס

1) [ע' מוס' מוגן יה. ד"ה כל שיעורין], 2) לקמן דף כח., 3) עדיות פ"ו משנה ז נדה דף ה., 4) [ע' מוס' מנחות סד: ד"ה ומאן], 5) [קדושין נד: בכורות כו.], 6) מכילתא דר"י פרשת בשלח, 7) [במדבר כח], 8) [בע"ז], 9) [ויק"ר], 10) [לפס"ר],

תורה אור השלם

1. וַיִּקְרְבוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ בְּפִי אֹכְלוֹ תֵּם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס: שמות טז כא
2. וַיֵּרָא אֵלָיו יְיָ בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם: בראשית יח א

הגהות הב"ח

(5) תוס' ד"ה דרב וכו' מלאכה במ"ש. נ"ב דאמתי יום הוא וכן לענין מוספא שבת אין צריך להוסיף קודם פלג המנחה:

גליון הש"ס

גמ' שממאנין את הקטנה. הקטנה כל"ל [וכמצוטר נדה ח.]: שם ועל תמיד של שחר. עי' בכס"מ מעלי לא ופי' ובמנחות ד' סד ע"ב תוס' ד"ה ומ"ל: שם לאחוריה דרב. תפלה של חול. כן הוא בנכ"ג:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב, ולענין תוספת שבת ויוה"כ וי"ט דקי"ל שהיא מן התורה לא משמע שכ"כ צריך שעור גדול לתוספת.

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

רבינו חננאל

ותנן בבחירתא וכו'. בחירתא, מסכת עדיות נקראת בחירתא שכן הלכותיה מובחרות מקובצות מכל המשנה. פירוש מאנין הקטנה, מלמדין אותה שתמאן. ואם יבא עד אחד ויעיד במיתת איש ידוע, משיאין אשתו על פיו. ולא תאמר שאין מכל הבהמה נסקל כשיהרג אדם, אלא שור בלבד שפרט הכתוב השור יסקל, אלא כל בהמה ואפילו עופות, שהרי תרנגול בירושלים הרג חינוק שנכר במוחו ונסקל אותו התרנגול. וכן העיד על התמיד של שחר שקרב בארבע שעות של היום. בימי מלכות הרשעה, מפורש בתלמוד ארץ ישראל. **כתיב וחם השמש,** דייקינן מינה דהיא שעה רביעית, דאתרא דאית ביה שימשא חמים, ובאתרא דלית בה שימשא קריר, [דהא] כחם היום דמשמע כל אחר הוא חמים כין בשמשא בין בטולא היא שעה ששית שהחמה בחצי הרקיע ומחממת כל העולם. רבנן סברי בבקר דכתיב בתמיד הוא עד חצי היום שהן שש שעות. אבל בליקוט המן דכתיב בבקר חלקהו להני שש שעות לשני בקרים, נמצא שהיו מלקטים המן עד שלש שעות, שהן חצי הבקר, ובשעה רביעית היה נמס. ור' יהודה סבר הבקר ארבע שעות כתיב בבקר להקדים שעה אחת. וכיון דקימא לן חפלות כנגד תמידין, כמה דלית לן לאפוסי על שני תמידין כך אין לנו להוסיף בתפלות. ובתלמוד ארץ ישראל שנו להא דר' יהושע בן לוי כרבנן דאמרי תפלת השחר מתמיד של שחר שנאמר את הכבש אחד תעשה בבקר, תפלת המנחה מתמיד של בין הערבים שנאמר את הכבש השני תעשה בין הערבים. אמר ר' יוסי לא הוקשה [אלא] לקטרת שני' חכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. **מתני' תפלת המנחה עד הערב** ר' יהודה אומר עד פלג המנחה. ואתא רב חסדא ל[מדיק אי הלכה] כר' יהודה. ר' יהודה אומר תפלת המנחה עד פלג המנחה קטנה, שהיא י"א שעות חסר רביע שעה, נשאר מן היום שעה ורביע תשלום י"ב שעות, דר' יהודה סבר מן י"א שעות ולמעלה חסר רביע שעה, לילה הוא לתפלת הערבית, ואסור לתפלת המנחה. ורבנן דאמרי תפלת המנחה עד הערב יום וכשר לתפלת המנחה. ולא הוכרע טעם אחד מהם וגם לא נדחה, וכיון דחזא רב חסדא דרב הונא מצלי תפלת ערב של שבת בע"ש, לא כרבנן שהם אומרים עד הערב הוא יום וכשר לתפלת המנחה ואסור לתפלת ערבית, מכלל דהלכתא כרבי יהודה. ומדשמעינן מדרב הונא ורבנן דלא מצלי עד לאורתא תפילת הערב, שמע מינה הילכתא כרבנן. **ואסיקנא** השתא דלא איתמר

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ז מהלכות יבום והלצה הלכה עו טוש"ע אה"ע סימן קסה סעיף יח:
מז ב מיי' פ"ב מהל' גרושין הלכה טו סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סי' ח סעיף ג:
מח ג מיי' פ"י מהלכות נזקי ממון הלכה ב סמג עשין סו:
יט ד מיי' פ"ו מהל' איסורי מזבח הל' יט:
יח ה מיי' פ"ט מהל' תמידין הל' ב סמג עשין קל:
יט ו ז מיי' פ"ג מהל' תפלה [הל' ל] סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' פ"ט סעיף ח:
כ ח מיי' שם הלכה ל סמג שם טוש"ע או"ח סי' רלג ס"ד:
כא ט מיי' שם הלכה ז סמג עשין כט טור ש"ע או"ח סימן רסז סעיף ב:
כב י מיי' פ"ט מהל' תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קז סעיף ד [הס]:

רבינו ניסים

העיד ר' יהודה בן בבא על חמשה דברים. הא דתני על התרנגול שנסקל בירושלים [על] שהרג את הנפש כבר מפורש בתלמוד ארץ ישראל במסכת עירובין בפרק המוצא תפילין (הלכה א) והכי גרסינן ראו (נ"א ראו) מוהו של תינוק רופף והלך וניקרו וזה הדבר ידוע הוא כי התינוקות מוהיהן פתוחין ונראה להן רפרוף מחתת הערב שעל המוח ניקר אותו מקום עד שנקבו הדגו לתינוק הזה התרנגול ראוי להורגו מן הכתוב כי אין הפרש לשורו לתרנגלו וכל בעלי חיים שברשותו אכולהי אמר רחמנא סקל יסקל השור: הואיל ותנן (בבחריתא) [בבחריתא] כוותיה ומאי היא מס' עדיות פ"ו מ"א שזו המשנה שנויה בה העיד ר' יהודה בן בבא:

רבינו חננאל (המשך)

הילכתא לא כר"י ולא כרבנן, דעבד רבי יהודה וצלי של ערבית מי"א שעות חסר רביע ולמעלה יצא, דעבד כרבנן ולא מצלי עד הערב של ערבית עבד ויצא. וראינו רבותינו [הגאונים] שפירשו כך, הא דצלי רב של שבת בערב שבת, והא דאמר רב יהודה אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס, פי' באותה שעה שמתפלל, אותה שעה מקדש על הכוס. והא דאמר רב נחמן אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת [ואומר הבדלה על הכוס, וכן ר' יאשיה היה מתפלל של מוצאי שבת בשבת], אילו כולם היו מתפללין בכל יום תפלת ערבית מבעוד יום כר' יהודה ולא הזכירו של שבת ושל מוצ"ש, אלא שאפילו מיום קודש ליום חול ומיום חול ליום קודש מתפללין ומקדשין ומבדילין, וכ"ש מיום חול ליום חול מתפללין. ותפילה בלבד היו מתפללין בעוד יום, אבל קרית שמע לא היו קורין אלא אחר צאת הכוכבים. ואנן לא סבירא לן, דהא בהדיא מפרשי דבעידנא דהוו מצלי הוו מקדשי בערבי שבתות ומבדילין בשבת, ומי מקדשי ומבדילין ולא קרו קרית שמע. ותו דהכי אשכחן בירושלמי תני הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו, א"כ למה קורין אותה בבית הכנסת, אמר ר' יוסי אין קורין אותה בבית הכנסת כדי לצאת בה, אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה. לפיכך אינו דבר רחוק לומר שיקורין קריאת שמע ומתפללין בבית הכנסת מבעוד יום. ומיהו צריך לקרות את שמע על מיטתו אחר צאת הכוכבים. נוסח אחר: **רב צלי של שבת בערב שבת וכו'.** וכי היכי דרב צלי של שבת בערב שבת כך היו מתפללין גם בחול, ורבותא קמ"ל דאפילו מקודש לחול ומחול לקודש היו מקדימין להתפלל. וכן נראה וכן מנהג ועל דא אנא סמיך והמשנה נקרא הדיוט. ומענינות דעתם עושין תורה כשתי תורות, ומחמירין בגלות ומקילין בחמורות. וכו' יוחנן קיימא לן דאמר ק"ש ואח"כ תפלה, לא כר' יהושע בן לוי דאמר תפילות באמצע תקנום דתניא כותיה דר' יוחנן. ושעה ורביעא לפחות יש לצמצם, שלא להקדים יותר משעה ורביע. והאי דפריש בתלמוד ירושלמי שקורין אותה בבית הכנסת לעמוד בתפלה מתוך דבר תורה, ההיא לפי אותן שמשעדין לזמן צאת הכוכבים. ואנו על תלמוד שלנו נסמוך כמו שפרשנו שמותר להקדים שעה ורביע שעה בין לק"ש בין לתפלה. **השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא** כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן להתפלל מנחה עד הערב, וכר' יוסי דאמר בירושלמי לא